

УДК 378.093 : 32-027.21:378.4 (473.43)

С.Г.Вонсович, В.В.Нечитайло, Г.Б.Вонсович

Кафедра політології та соціології – дітище нової державної політики в добу незалежної України

Здійснено ретроспективний аналіз генезису та розвитку кафедри політології та соціології як структурного підрозділу університету за 2003 – 2017 рр. в контексті інтелектуального розвою політичної науки і освіти в Україні. Відслідковується хронологія основних віх становлення кафедри. Особливу увагу приділено дослідженню інтелектуального потенціалу кафедри. Виокремлені перспективні завдання кафедри в умовах системної кризи освіти в Україні.

Ключові слова: політологія, політика, політична освіта, людський капітал, криза.

В умовах еволюційно-революційного транзиту українського суспільства від неопатримоніалізму до можливої демократії вирішального значення набуває розвиток політичної науки і освіти. Це передбачає вироблення й засвоєння на рівні всього соціуму, соціальних груп та окремих індивідів систематизованих знань про політику і навичок участі у політичному житті. Політологія як наука і навчальна дисципліна, що почала своє формування разом з утвердженням незалежності України, покликана рішуче впливати на громадянську свідомість, формувати цінності свободи, права на усвідомлений вибір особистістю життєвих пріоритетів, плюралізму можливостей реалізації людської гідності. Окрім того, політична наука і освіта має стати засобом збереження і зміцнення української державності. Сьогодні політикою не «хворіє» тільки абсолютно індиферентна до світу людина. Політика стала нашим alter ego, нав'язливою ідеєю, до якої ми повертаємося в різних ракурсах і з різних точок зору. Теза про універсальність політики, де «вона - все і всі - це політика», в якому стверджується абсолютний пріоритет політики як чинника, визначального значення всіх мислимих ситуацій і скасовує будь-яку неполітичну рефлексію здається майже безперечною і актуалізує потребу як у підготовці фахівців із різних напрямів політичного знання, так і поширення її розуміння серед різних соціально-вікових груп, передусім - молоді.

Зі становленням незалежної України питання підготовки фахівців за напрямом «політологія» почало привертати все більшу

увагу колективів закладів вищої освіти (далі - ЗВО). Цьому своєрідним чином посприяло розгортання у ЗВО (з кінця 1980-х рр.) процесу становлення кафедр політології (або кафедр політичних наук). Способи і шляхи їх становлення були різними, однак можна виділити наступні:

— перейменування (і, відповідно, профільної переорієнтації) кафедр наукового комунізму (як це відбувалося, приміром, у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка чи Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна) чи кафедр іншого профілю (зокрема - філософії, що характеризувало становлення кафедри політології в Запорізькому національному університеті) на кафедри політології;

— своєрідної реструктуризації (часткового злиття) кафедр й утворенням на їх основі нової кафедри, компетенція якої передбачала підготовку фахівців-політологів (що мало місце, наприклад, у Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара чи Донецькому національному університеті);

— утворення нової кафедри із залученням представників викладацько-професорського складу з інших університетських кафедр, знання яких (після деякого оновлення, доповнення, розширення) дозволяли підключитися до підготовки фахівців-політологів (як це відбувалося в Кам'янець-Подільському національному університеті, де свого часу постала кафедра політології і соціології).

Слід врахувати, що кожен із ЗВО, де були утворені кафедри політології як структурні підрозділи, мав власний досвід і традиції, що сягають глибини минулих століть (приміром, Львівський національний університет мав кафедру політичного права, представники якої були репресовані і знищені після 1939 року).

Важливою складовою частиною процесу становлення політичної науки в Україні стало включення політології як нормативної дисципліни у вищих навчальних закладах. Традиції кафедри політології та соціології Кам'янець – Подільського національного університету імені Івана Огієнка закладаються тільки на початку ХХІ століття, хоча викладання політології як навчальної дисципліни припадає на 1990 рік. Саме тоді ряд викладачів кафедри філософії і наукового комунізму (теорії соціалізму) започатковують викладання цієї дисципліни.

Зі створенням кафедри економічних дисциплін і політології (1996) починається новий етап творчого становлення політології і формування її майбутнього інтелектуального «скелету». По-перше, у назві кафедри було чітко вказано, що політологія має предметну

спеціалізацію; по-друге, політологія отримує офіційні підстави бути представленою як загальноуніверситетська дисципліна і викладається для підготовки фахівців різних спеціальностей; по-третє, ректорат мав серйозні задуми щодо подальшого розвитку цієї дисципліни та її кадрового забезпечення. Так, вже 2001 року на навчання до аспірантури у Львівському національному університеті зі спеціальності “політологія” було направлено випускника історичного факультету В.Маркітанова [1].

Кульмінаційним став 2003 рік, коли за ініціативи ректорату 31 січня було утворено кафедру політології та соціології як окремого структурного підрозділу [2, с. 26-27]. До складу кафедри увійшли викладачі з двох структурних одиниць: з кафедри «Економічної теорії і політології» (кандидати історичних наук, доценти Г.Вонсович, В.Нечитайло, кандидат філософських наук, доцент В.Турівний) та кафедри «Філософських дисциплін» (кандидат історичних наук, доцент А.Цвяк, кандидат філософських наук, старший викладач О.Городецький, який і очолив новостворену кафедру).

Того ж року було проведено й перший набір студентів-політологів (спеціальності 6.040300 освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр») у кількості 23 особи на денну форму та 11 - на заочну (при ліцензованій кількості 25 місць). [2, с. 432].

Перед зовсім «юною» кафедрою постали як реалізація нагальних завдань в освітній сфері зі спеціальності, так і вирішення нагальних проблем, що природно постають у таких випадках. Однією із таких проблем стало питання відмінності у досвіді. Так, фундаторами кафедри й, відповідно, політичної науки були викладачі, чий інтелектуальний доробок, методологія викладання суспільних дисциплін, педагогічні вміння і навички формувалися у радянський період. Це вимагало від них суттєвого перегляду власних ціннісно-світоглядних орієнтирів, адаптації до нових викликів і вимог і прилучення до нових знань. На це потрібен був час, якого катастрофічно не вистачало. Тому на порядок денний стало вирішення якісного складу кафедри за рахунок молоді, яка вже не була продуктом радянської системи освіти й навчання, а здобувала дипломи вже в незалежній Українській державі, яка матиме не лише інший обсяг та широту знань, а й інші ціннісні пріоритети. За ініціативи ректора університету професора О.Завальнюка акцент було зроблено на підготовку наукового потенціалу із випускників історичного факультету. Значно посилив науковий і кадровий потенціал кафедри київський «десант» науковців. З Києво-Могилянської академії було запрошено доктора філософських наук, професора С. Рябова, а також

докторів політичних наук, професорів В. Цвixa та М. Обушного з КНУ ім. Т. Шевченка; з Інституту соціології НАН України - доктора економічних наук Ю. Саєнка. Також були залучені науковці-фахівці, що працювали на посадах сумісників. Зокрема, це були фахівці з інших кафедр університету: з кафедри психології - доктор психологічних наук, професор А. Шинкарук; з кафедри всесвітньої історії - доктори історичних наук, професори В. Газін, В. Степанков, Л.В.Баженів, кандидат історичних наук, доцент В.А.Дубінський; з кафедри історії України - доктор історичних наук, професор А.Філінюк).

Життя показало правильність здійсненого вибору. У той же час на початок 2003-04 навчальних років до лав кафедри увійшли шестеро асистентів, в основному - випускники історичного факультету, які стали аспірантами київських і львівських вишів та академічних інститутів. (див.: [3,с.69-88]; [4,с. 210-230]; [5,с.1-23]; [6,с.1-16]).

За підтримки ректорату і декана історичного факультету, професора С.Копилова, зусиллями завідувача кафедри і викладачів запрацювала громадська фундація «Центр громадських ініціатив» і дослідницька лабораторія під назвою «Соціологічний центр», що дало змогу (на грантових або ж договірних умовах) реалізувати кілька науково-дослідницьких ініціатив (серед них, зокрема, можна відзначити «Виборчі права громадян: досвід і реалії», «Науково-освітнє та організаційно-правове забезпечення фермерських господарств» та ін.), долучаючи до виконання проектів студентів - політологів старших курсів. Останні, захоплюючись і виявляючи хист до науково-дослідної роботи, незабаром прийдуть на кафедру вже фахівцями-політологами. Таким чином, було зроблено ставку на розвиток кадрового потенціалу з молоді, яка проявила хист до політичної науки [7,с.432].

Варто зазначити, що ректорат університету і деканат історичного факультету дбали і дбають про матеріально-технічне оснащення кафедри. Були капітально відремонтовані аудиторії № 1, 2, 5, 6, де могли навчатися студенти. Поповнився інтер'єр кафедри політології і соціології новими меблями, комп'ютером, ноутбуком, сканером та іншою електронною периферією. Не забули і про наявність літератури, якої катастрофічно не вистачало. Так, ректор університету, професор О.Завальнюк закупив для потреб студентів примірники із навчально-методичного комплексу з політології; також було зроблено підписку на ряд українських і російських політологічних часописів, у тому числі – «Реферативний Журнал. Політичні науки»; бібліотека факультету, читальний зал і кафедра поповнилася політологічними

словниками, підручниками з окремих дисциплін та першоджерелами. Декан історичного факультету С.Копилов за власний кошт придбав ряд примірників необхідної і малодоступної у плані накладу на той час новітньої літератури.

Становлення незалежної Української держави значно активізує наукову, педагогічну діяльність членів кафедри. Викладачі не залишаються осторонь виру політичних подій: вони є учасниками конференцій, диспутів на соціально-політичну тематику, «круглих столів», виступають у засобах масової інформації із гострих проблем політичного буття країни. Зокрема, у 2004 році було проведено науково-практичну конференцію з питань фермерства в Україні. Базою для її змістового навантаження слугувало дослідження кандидата історичних наук, доцента В.Нечитайла «Селянське господарство фермерського типу в Україні: історія і сучасність»[8, с.26]. Дещо пізніше (2007) В.Нечитайло захистив докторську дисертацію на тему: «Формування селянського господарства фермерського типу: історична ретроспектива і сучасний стан»[8,с.10].

У грудні 2007 року кафедру очолив доктор історичних наук, доцент В.Нечитайло. Можна зазначити, що на час випуску перших наборів бакалаврів-політологів і ліцензування магістратури на кафедрі працював вже не сумісник, а штатний доктор наук та кандидат політичних наук. Також у навчальний процес було запроваджено ліцензоване фахівцями Інституту соціології програмне забезпечення (для статистичної обробки соціологічних анкет) і яке стало використовуватися на практичних заняттях із соціології, кількісних методів політичних досліджень, а також під час інформаційно - аналітичної практики.

Започатковується процес успішного захисту дисертацій і повернення на кафедру молоді, що закінчила аспірантуру, але вже у статусі кандидатів політичних, філософських та соціологічних наук. Так, 2006 року кандидатом політичних наук зі спеціальності 23.00.02 – політичні інститути та процеси став випускник історичного факультету, випускник аспірантури КНУІТШ С.Вонсович. Темою його роботи було дослідження сутності та еволюції тоталітаризму як теорії і політичної практики[9]. Це було одне із перших у вітчизняній політичній науці досліджень, у якому автор, на основі комплексного вивчення феномену, розкрив питання визначення дискурсу тоталітаризму в ідейно-теоретичному, політико-економічному та соціокультурному контекстах. Актуальним став авторський аналіз впливу економічних, політичних і духовно-ідеологічних чинників на формування та генезис теорії тоталітаризму; виокремлені характерні

ознаки тоталітаризму та визначені особливості, що зумовили його практичну та теоретичну кризу; з'ясовані еволюційні зміни, що сталися у формальних і змістових характеристиках зазначеного суспільно-політичного явища; детально досліджений комплекс проблем теоретичного та практичного змісту, взаємопов'язаних з проявами неототалітарних тенденцій у глобальному масштабі та у процесах трансформації сучасного українського суспільства. Автором виокремлені та проаналізовані концептуальні засади неототалітаризму; за умови відсутності чіткого й однозначного розуміння того, що є тоталітаризмом і неототалітаризмом, виділені якісні ознаки цього феномену та запропоновано його трактування; окреслені і проаналізовані ряд проблем, взаємопов'язаних із проявом неототалітарних тенденцій в Україні. Дослідник дійшов висновку, що основною тенденцією прояву неототалітаризму є його небезпека для демократичного суспільного розвитку.

У 2007 р. кандидатську дисертацію на тему «Філософсько-педагогічна думка України в контексті світової: цивілізаційна взаємодія» захистив викладач кафедри А.Найчук. Також варто згадати дисертацію О.Рибшуна «Українська соціологія: традиції, чинники, орієнтири розвитку (60-ті роки ХХ- поч..ХХІст.)» [10], захищену 2009 року. Автор визначив історико-соціальні характеристики формування інституціональних основ української соціології протягом періодів її радянського (60-80-ті рр. ХХ ст.) та сучасного (90-ті рр. ХХ – поч. ХХІ ст.) становлення. На основі аналізу процесу інституціонального розвитку української соціології як наукової дисципліни було розроблено модель її інституціональної історії радянської та сучасної доби.[10, с.8].

Заслугує уваги дослідження В.Кобильника «Особливості демократичної трансформації політичних режимів України та Польщі» (2010 р.). Автор розкрив особливості демократичної трансформації політичних режимів України та Польщі, а також визначив можливі аспекти використання польського досвіду в Україні. У ході дослідження молодим науковцем були розв'язані такі завдання: проаналізовані сучасні наукові підходи до трактування політичного режиму і уточнено його зміст; виявлені чинники, що визначили особливості демократичної трансформації політичних режимів України і Польщі; з'ясовано спільне та відмінне у формуванні й функціонуванні систем державної влади в Україні та Польщі; охарактеризовані взаємовідносини між державою та інститутами громадянського суспільства в країнах, обраних для дослідження. Визначивши результати трансформації політичних режимів у

зазначених країнах, автор встановив можливі шляхи використання польського досвіду для подальшої розбудови демократичного режиму в Україні [11].

Доволі «врожайним» на захист дисертацій став 2011 рік. Свій внесок у розвиток політичної науки в університеті зробили кандидати політичних наук О.Горбняк (Вінничук) [12], В.Маркітантов [13] і кандидат соціологічних наук Т.Білецька [14].

У роботі О.Горбняк «Особливості політичних ризиків в умовах демократичної трансформації суспільства» показано сутність політичних ризиків загалом, і України - зокрема. Також з'ясовані теоретико-методологічні засади дослідження політичних ризиків у просторово-часовому вимірі, уточнено їхній зміст і природу; визначено критерії класифікації ризиків у сфері політики та класифіковані політичні ризики, притаманні українському суспільству; встановлено основні виміри та властивості політичних ризиків в умовах демократичної трансформації суспільства; розкрито аспект залежності виникнення та розвитку політичних ризиків від встановленого в країні політичного порядку; досліджено особливості політичних ризиків в Україні та визначено їх вплив на українське суспільство в умовах перехідного періоду.[12].

Дослідження В.Маркітантова «Регіональні політичні еліти в Україні: порівняльний аналіз» було присвячене трансформації регіональної політичної еліти з 1990 року, визначенню спільних і особливих рис регіональної політичної еліти Львівської та Хмельницької областей. У процесі дослідження автор визначив сутність, параметри та головні функції регіональної політичної еліти; охарактеризував співвідношення понять регіональна політична еліта – регіональні політичні лідери на концептуальному і фактологічному рівнях; дослідив особливості процесу формування та трансформації політичної еліти сучасної України; було з'ясовано тип закрито-відкрита регіональна політична еліта; встановлено рівень впливу політичної реформи, виборчої системи та змін виборчого законодавства на регіональну політичну еліту; визначено стан політичної еліти регіонального рівня на всіх етапах її розвитку, спільні та відмінні характеристики; з'ясовані спільні характеристики та особливості тенденцій розвитку регіональної політичної еліти досліджуваних областей[13].

Концептуалізації поняття «соціально-політичний конфлікт» і виявленню факторів виникнення, розвитку та особливостей прояву даного соціального феномена в умовах трансформації українського суспільства присвятила свою роботу Т.Білецька[14]. Дослідниця

з'ясувала основні теоретико-методологічні засади вивчення соціальних конфліктів; здійснила теоретичну експлікацію ключових понять, зокрема: соціального конфлікту, соціально-політичного конфлікту, конфліктогенного потенціалу; розкрила фактори, що зумовлюють виникнення та розвиток даного соціального феномена, визначила структурно-динамічні характеристики соціально-політичних конфліктів, зокрема зафіксувала: суб'єктів конфлікту, мотиви та інтереси їх участі, предмет і особливості конфліктної взаємодії, її можливі наслідки; виявила причини і передумови соціально-політичних конфліктів та дослідила специфіку їх прояву на прикладі конфліктного протистояння в Україні (листопад 2000 – травень 2001 рр.); проаналізувала механізми та особливості управління соціально-політичними конфліктами в суспільствах трансформаційного типу.

Також у 2014 році захистив дисертацію В.Чабанов[15]. Характерно, що О.Горбняк і В.Чабанов є випускниками – політологами університету повного циклу «бакалавр-спеціаліст-магістр».

Наведений детальний аналіз змісту наукових досліджень кафедральної молоді засвідчив, по-перше, глибину можливих подальших наукових студій, що є необхідним для політичної науки молодій державі; по-друге, показав їх змістовну сторону щодо вивчення специфіки на вітчизняному ґрунті, дещо унікальному, а не насадженому за іншими зразками; по-третє, було визначено поле потенційних наукових інтересів і пріоритетів викладачів, чий дослідження мали вписатися у нові дисципліни.

У 2006/07 навч. р. викладачі кафедри забезпечували читання 48 навчальних дисциплін [16]. При цьому відбувався перехід на стандарти кредитно-модульного навчання, розроблялися ґрунтовні навчально-методичні комплекси із дисциплін політологічного циклу, та інших дисциплін, читання яких забезпечувала кафедра. Актуальними стали і монографії та навчально-методичні посібники, видані викладачами кафедри (див., зокрема, [17-27]).

Перехід до підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр», «спеціаліст», «магістр» потребував диференціації навчального плану спеціальності «Політологія» за цими рівнями, збільшення кількості та урізноманітнення політологічних дисциплін, залучення до активної участі в навчальному процесі за спеціальністю викладачів не тільки політологічних, а й суміжних дисциплін (філософів, істориків, соціологів, психологів та ін.), яке полегшувалося потенційними можливостями університету.

У 2007/08 навчальному році розпочалася підготовка політологів

ОКР «спеціаліст». Новий навчальний план включав нові предмети і передбачав розробку 12 НМК із нових дисциплін. Вагомим результатом праці колективу кафедри стала поява посібників і монографій [28-30]. Нові дисципліни вимагали впровадження у навчальний процес нових технологій і нових методів навчання. Цьому, зокрема, сприяло проходження кількома викладачами курсу підвищення кваліфікації в Інституті соціології НАН України, після якого в навчальний процес було запроваджено ліцензоване фахівцями Інституту соціології програмне забезпечення для статистичної обробки соціологічних анкет і яке стало використовуватися на практичних заняттях із соціології, кількісних методів політичних досліджень, а також під час інформаційно-аналітичної практики.

Старанність і наполегливість студентів-політологів старших курсів спричинила появу і реєстрацію громадської організації «Центр політологів “Ювента”». Інтереси студентів проявилися і в їхній участі у студентських наукових зібраннях. Зокрема, у Міжнародній конференції студентів і аспірантів «Соціологія у (пост)сучасності» (проходила в ХНУ ім. В. Н. Каразіна), у Всеукраїнській науковій конференції, присвяченій ролі особистості в історії (у ЛНУ ім. І. Франка), науковій конференції «Політична реформа: соціально-правовий та політичний аспект» (Запорізький технічний університет), у всеукраїнських студентських олімпіадах із політології[2, с.433]. Крім того, за студентської ініціативи та за підтримки викладачів кафедри розпочався випуск збірок наукових праць студентів історичного факультету спеціальності «Політологія» під назвою «Політія». Упродовж 2006-2017 навчальних років вийшло 6. Шостий збірник побачив світ 2017 року[31]).

Перший випуск фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем (ОКР) 6.040301 «бакалавр» і кваліфікацією «бакалавр політології» з чотирирічним терміном навчання відбувся 2007 р., за ОКР 7.040301 «спеціаліст» і кваліфікацією «спеціаліст політології, викладач політології (у середніх і вищих навчальних закладах першого і другого рівнів акредитації) з дванадцятимісячним терміном навчання - 2008 р., за ОКР 8.040301 «магістр» і кваліфікацією «магістр політології, викладач соціально-політичних дисциплін» - 2009 р.

У 2011 р. в університеті було здійснено перехід до дворічного терміну навчання за ОКР «магістр» з присвоєнням випускникам кваліфікації «політолог, викладач вищого навчального закладу, науковий співробітник, експерт із суспільно-політичних питань», перший випуск фахівців з якої відбувся в 2013 р. Формулювання

кваліфікації бакалавра було змінено відповідно до шифру 6.030104 на «бакалавр політології, стажист-дослідник з політології».

У зв'язку з прийняттям і введенням у дію нового Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. № 1556-VII та відповідно до виданих ґрунтованих на ньому актів Міністерства освіти і науки України в університеті розроблено навчальні плани підготовки фахівців зі спеціальності «Політологія» за ступенями вищої освіти «бакалавр» і «магістр». На ступенях «бакалавр» і «магістр» плани передбачають, зокрема, скорочення кількості навчальних дисциплін, що вивчаються протягом одного семестру, а відповідно і зменшення кількості форм підсумкового контролю - іспитів та заліків, збільшення часового обсягу самостійної роботи студентів за деякого скорочення обсягу аудиторних занять, збільшення обсягу дисциплін, що вивчаються за вибором університету і студентів - відповідно по 25 відсотків від загального обсягу навчального часу. На ступенях «бакалавр» і «магістр» нові навчальні плани введено в дію з 2015/16 навч. р.

Однак буття спеціальності «Політологія» не було безхмарним. Варто нагадати, що листами Міністерства освіти України «Про розробку освітньо-професійних програм вищої освіти за відповідним професійним спрямуванням» № 1/9-18 від 18 лютого 1994 р., «Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах у 2002/2003 навчальному році» № 1/9-304 від 17 червня 2002 р. мінімальний обсяг часу, що мав відводитися на вивчення політології як обов'язкової навчальної дисципліни, було збільшено до 108 навчальних годин (двох кредитів по 54 години). Це сприяло створенню у закладах вищої освіти кафедр політології, політичних наук, політології та соціології тощо і працевлаштуванню випускників. Проте наказом Міністерства освіти і науки України «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента» № 642 від 9 липня 2009 р. політологію, як і більшість інших гуманітарних дисциплін, було вилучено з переліку обов'язкових (нормативних) дисциплін у вищих навчальних закладах України[2, с.446]. Наслідком цього стало загальне скорочення обсягів навчального часу, що відводився на вивчення політології із циклу соціально-політичних дисциплін, вилучення із навчальних планів факультетів, закриття чи злиття кафедр гуманітарних дисциплін і скорочення штату викладачів.

Щоправда, наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки від 09.07.2009 № 642» № 939 від 5 серпня 2011 р. (ці накази підписували різні особи) «Політологія» знову була визначена обов'язковою

(нормативною) навчальною дисципліною з мінімальним обсягом її вивчення у два кредити ЕСТБ (ЕСТБ - Європейська кредитно-трансферна система, в якій один кредит становить 36 годин навчального часу). Проте нормативною дисципліною «Політологія» була відносно недовго: у зв'язку з прийняттям нового Закону України «Про вищу освіту», який, крім усього іншого, передбачає розширення автономії вищих навчальних закладів, у тому числі у розробленні освітніх програм і навчальних планів, наказом Міністерства освіти і науки України «Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 09.07.2009 № 642» № 1392 від 25 листопада 2014 р. фактично було скасовано не тільки поділ гуманітарних дисциплін на нормативні (обов'язкові) і вибіркові (необов'язкові), а й самі переліки таких дисциплін [2, с.447]. Тепер кожний вищий навчальний заклад самостійно вирішуватиме, які саме гуманітарні дисципліни студенти вивчатимуть обов'язково, а які - вибірково.

За таких умов обсяг навчального часу, що відводився у навчальних планах на вивчення загальноосвітніх гуманітарних дисциплін (історії України, філософії, соціології, політології, економічної теорії, культурології тощо), неминуче зменшується на користь профільних дисциплін. А сам набір гуманітарних дисциплін, які обов'язково чи вибірково вивчатимуть студенти, значною мірою залежить від уподобань керівників конкретного закладу вищої освіти чи факультету. Наслідком такого становища неминуче стає дегуманітаризація вищої освіти в Україні.

До цього також додалася ще одна проблема, а саме - кричуща проблема кількісного складу вступників. Вперше суттєво вона дала про себе знати у 2008/09 навчальному році. Саме тоді Міносвіти почало впроваджувати ЗНО, що на фоні демографічної «ями» з вікової групи старшокласників-абітурієнтів спричинило тенденцію поступового і неухильного зменшення вступників. Попри ініціювання викладачами кафедри ряду спорадичних заходів (публікацій в місцевій пресі матеріалів про престиж професії політолога, зустрічі викладачів з учнівськими колективами тощо), спрямованих на збільшення кількості абітурієнтів, негативна тенденція до скорочення кількості вступників у наступні роки зберігалася. Так, показники зарахування на спеціальність бакалавра 6.030104 «Політологія» денної форми навчання становили: у 2006 році зараховано 15 студентів за держзамовленням і 10 – за контрактом; 2011 відповідно -10 і 5; 2015 – 5 -3 [2, с.434]. У 2016-17 роках тенденція до зменшення кількості студентів продовжувала зростати.

Експертна комісія МОНУ (2009 р.) у 2009 р. за результатами перевірки якості підготовки фахівців різних рівнів, включаючи і спеціальність «Політологія», визначила у 66,7% якість успішності студентів із професійно-орієнтованих дисциплін. [32,с.8]. У тому ж році відбувся випуск перших магістрів, більшість з яких влаштувалися працювати спеціалістами у райдержадміністраціях, журналістами у місцевих газетах [33,с.12]. Показово, що випускники наступних років у більшості випадків працевлаштувалися саме у цих трьох галузях: держслужба, засоби масової інформації та сфера освіти.

У цей період відбувається встановлення перспективних зв'язків кафедри з Інститутом етнонаціональних і політичних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, та долучення (з 2010 р.) до випуску спеціалізованого часопису «Політологічні студії», в якому вже з перших номерів були представлені наукові розробки як викладачів кафедри, так і науковців з Києва, Львова, Кам'янець-Подільського. Загалом з 2010 - 2015 рр. вийшло чотири збірники [2, с.435]. Проте надалі, у наступні роки, фахівцями з ПІЕНД ім. І.Ф.Курса не було подано жодної статті до збірника, співзасновниками якого вони були. Однією з причин такої ситуації стало затягування реєстрації збірника як фахового. Якщо врахувати й відсутність успіху із набором студентів, то кафедра потрапила до кризового стану. Йому також сприяла кардинальна ломка навчальних планів та програм, які тривали у 2008, 2010, 2013, 2015 роках [33,с.1;34,с.1]. Також не минула безслідно бюрократизація «... контролю за впроваджуваними інноваціями (університет загалом і кафедра як структурна одиниця двічі – у 2012 та 2014 рр.- перевірялися комісією Державної інспекції навчальних закладів), виникненням серйозних труднощів, пов'язаних із хронічним недофінансуванням, а також переформатуванням навчальних планів, виробничим перенавантаженням, відсутністю умов для повноцінної науково-дослідної роботи; з 2013-14 н.р. припиняється набір студентів на заочну форму навчання» [2, с.435].

Перед колективом кафедри постала проблема: або шукати шляхи вирішення ситуації, яка склалася, або ж шукати інші варіанти, які б допомагали покращенню власного матеріального статку; адже практично у кожного є сім'я; затрачено чимало фізичних, матеріальних і моральних зусиль на здобуття наукових ступенів і вчених звань тощо, які у підсумку можуть стати незатребуваними.

У січні 2016 року випускову кафедру очолив перший на Хмельниччині доктор політичних наук, доцент С.Вонсович, який у 2015 році захистив докторську дисертацію на тему «Концептуальні засади політичної транзитології» у Київському національному

університеті імені Тараса Шевченка[35-52].

Станом на 2016 -17 навчальний рік на кафедрі працювали: 1 доктор політичних наук, доцент; 1 доктор історичних наук, професор; 9 кандидатів політичних, соціологічних, історичних і філософських наук. З них: 8 доцентів і 1 асистент. Усі викладачі кафедри пройшли планове стажування (підвищення кваліфікації) у ряді наукових установ України[35, с.3].

Впродовж зазначеного періоду на засіданнях кафедри обговорювалися найважливіші питання навчального процесу. Так, затверджений на засіданні кафедри 26 червня 2017 року (протокол № 11) попередній розподіл годин на 2017–2018 навчальний рік загалом і на обидва семестри був проведений на основі навчальних планів історичного та інших факультетів, нормативних документів, наказу ректора, розпоряджень деканів і рекомендацій навчального та навчально-методичного відділів університету й своєчасно доведений до відома членів колективу та зафіксований у першій частині індивідуальних планів викладачів. Також на засіданнях кафедри обговорювались ухвали вченої ради університету, факультету, ректорату. Зокрема, було обговорено інформацію результатів аналізу керівника навчального відділу, керівника заочного відділу, деканів факультетів щодо наслідків зимової екзаменаційної сесії 2016-17 року та основні завдання з удосконалення організації освітнього процесу й підвищення якості підготовки фахівців в університеті; забезпечення неухильного виконання ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30.12.15 року №1187 та державних вимог до акредитації напрямку підготовки спеціальності та вищого навчального закладу, затверджених наказом Міністерства освіти і науки молоді та спорту України 13.06.2012 року за №689. Також обговорювались питання навчальної дисципліни студентів – політологів згідно Положення про навчальну дисципліну студентів КІНУ імені Івана Огієнка; якості викладання навчальних дисциплін і ширшого залучення органів студентського самоврядування університету до обговорення питань щодо удосконалення освітнього процесу та забезпечення якості вищої освіти; організації і проведення консультативної роботи зі студентами з метою ліквідації студентами поточної та академічної заборгованості, а також формування навчальної мотивації студентів як одного із чинників якісної фахової підготовки. Розглядалося питання щодо організації всіх видів практик за напрямом підготовки 6.030030104. «Політологія» Галузі знань – 0301 Соціально-політичні науки, спеціальності 8.03010401.

«Політологія» Галузі знань – 0301 Соціально-політичні науки. Було ухвалено практикувати різноманітні форми морального стимулювання та заохочення студентів, які досягли високих результатів за підсумками практики; здійснювати моніторинг якості проходження практик студентами для своєчасного виявлення недоліків та корегування рівня їх практичної підготовки. За результатами виробничих практики проводити анкетування студентів і керівників практик з метою вдосконалення програм практик. З метою покращення якості та функціонального забезпечення освітнього процесу на засіданні кафедри розглядалось питання щодо приведення комплексів навчально-методичного забезпечення усіх дисциплін навчальних планів підготовки фахівців освітніх ступенів «бакалавр», «магістр» у відповідність до рекомендацій щодо структури і змісту комплексу навчально-методичного забезпечення дисциплін в КІНУ імені Івана Огієнка.[35, с.4.]

Упродовж навчального року науково-педагогічні працівники кафедри систематично працювали над удосконаленням навчальних планів, навчальних і робочих програм з урахуванням нового Закону України про вищу освіту України та вимог нових нормативно-правових актів України, новітньої наукової, теоретико-методологічної і методичної літератури та тісної співпраці з провідними політологами кафедр політології, історії і теорії політичної науки КНУІТШ, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, кафедр Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені Ф.Кураса НАН України, секторами Національного інституту стратегічних досліджень, кафедрою менеджменту і адміністрування Харківського національного університету міського господарства імені О.М.Бекетова, кафедрою політології і міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка», філософії та політології Харківської державної академії культури, кафедрою політології Львівського національного університету імені Івана Франка іншими закладами вищої освіти України.

Окремі викладачі працюють над держбюджетними, госпрозрахунковими темами. Зокрема Білецька Т.В. – учасниця у всеукраїнського моніторингового проекту Інституту соціальної і політичної психології НАПН України: «Громадська думка та електоральні наміри українців» (керівник проекту М. Слюсаревський); Маркітантов В.Ю. і Рибшун В.О. займаються експертним вивченням комітету виборців України щодо діяльності голів облдержадміністрації.

Підготовка спеціалістів на історичному факультеті базується на тісному поєднанні принципів теоретичного навчання і практичної апробації отриманих знань з різних дисциплін. Навчальними планами спеціальності 6.030104 «Політологія» денної та заочної форм навчання та напряму підготовки 052 «Політологія» освітнього ступеня «Магістр» денної та заочної форм навчання передбачено проведення таких видів практик: Виробничих: Денна і заочна форми навчання включає виробничу (педагогічну) практику: 6.030104 «Політологія» (8 семестр); Виробнича (політологічна): освітній ступінь «Магістр» 052 Політологія (на основі освітнього ступеня «бакалавр») (1 семестр); Навчальних: політологічна практика: 6.030104 «Політологія» (4 семестр) і інформаційно-аналітична практика: 6.030104 «Політологія» (6 семестр). У 2016-2017 н.р. деканат історичного факультету, випускова фахова кафедра доклали значних зусиль для організації вказаних практик, підвищення їх рівня, а отже й ефективності. Тому увесь комплекс питань, спрямований на їх поліпшення, неодноразово обговорювався на засіданнях випускової кафедри політології та соціології, яка забезпечує загальне керівництво проходження виробничих практик та на засіданнях Вченої ради факультету. Вчасно проводяться захист, настановчі та підсумкові науково-практичні конференції. Під час педагогічних практик її керівник та групові методисти проводять консультації[35, с.9].

Криза в освіті не оминула і кафедру, що позначилося на морально-етичній, трудовій дисципліні окремих її викладачів: зростає кількість мікро-конфліктів на ґрунті особистої неприязні, відмова від виконання кафедральних доручень, в окремих випадках – відвертий саботаж, пропуски занять. Виявляється, що вчений ступінь і наукове звання, а також неформальні стосунки із «сильними світу сього» за межами університету можуть слугувати надійним прикриттям всездозволеності, всемогутності. Простежується принципове нерозуміння того, що у відносинах між людьми, ставленні до праці моральність не є рецептом зручного життя, а рецептом життя, сповненого самообмежень і самопошану, а понад усе - сповненого по вінця тривожною непевністю від того, чи все, чого вимагало добро, було зроблене. Тому питання трудової дисципліни відповідно до рішень ради факультету, розглядалися неодноразово на засіданнях кафедри, в ході індивідуальних бесід окремих викладачів із завідувачем кафедрою, деканом факультету. Заслуховувались пояснення викладачів про дотримання ними трудової дисципліни[35, с.15].

Протягом року значно поліпшилась навчально-технічна база кафедри. Бібліотека поповнилася понад 60 екземплярами монографій і збірників із сучасних проблем політичних і соціологічних наук. Новими книгами поповнено електронний варіант антології політологічної та соціологічної літератури, що нараховує понад 300 джерел.

Навчальні дисципліни в основному забезпечені підручниками і навчально-методичними посібниками. Розроблені і використовуються студентами методичні настанови щодо написання курсових, дипломних і магістерських робіт. У зв'язку зі змінами в навчальних планах спеціальності «Політологія» були внесені зміни до робочих програм нових (інтегративних) дисциплін. Опановується викладачами кафедри дисципліна «Соціально-політичні студії». Водночас у навчальному процесі цілеспрямовано використовуються навчальні посібники, навчально-методичні комплекси і методичні настанови, опубліковані викладачами кафедри як у попередні роки[35, с.21-22], так і нові доробки [див.: 36-53].

Як вже зазначалося, на допомогу студентам розроблені методичні рекомендації і матеріали щодо написання рефератів, курсових, дипломних і магістерських робіт, навчально-методичні комплекси із забезпечення семінарських занять (з кожної дисципліни на кафедрі є тематика і список рекомендованої літератури). У 2016-17 навчальному році з'явилися нові методичні матеріали щодо впровадження у навчальний процес новітніх технологій із використанням комп'ютерних програм. Для цього цілеспрямовано використовуються кафедральні комп'ютери.

Водночас варто зауважити, що викладачі розробляють підручники, навчальні посібники, навчально-методичні посібники і методичні поради з навчальних дисциплін, які вони забезпечують, однак доводиться їх видавати також й власним коштом. З року в рік зростає обсяг різноманітної документації, яку необхідно створювати чи заповнювати. Однак вони не мають безпосереднього відношення до навчального процесу і переважно відбирають у викладачів час, який потрібно було б спрямовувати на організацію консультування і самостійної роботи студентів. Багаторічна тенденція на скорочення академічних годин для керівництва різними видами практики, підготовкою курсових і випускових кваліфікаційних робіт призвела до того, що їх навіть не вистачає для ознайомлення та вивчення документації чи написання відгуків. Тобто, все дедалі більше зводиться до формального підходу, натомість змістовна складова опиняється на другому і навіть третьому плані. Бажано було б винайти

можливість матеріально і морально заохотити тих викладачів, які найбільше роблять для удосконалення навчального процесу та поліпшення якості підготовки фахівців[35, с.18].

Помітними подіями у житті кафедри стала участь її представників у низці конференцій, круглих столів: Міжнародному форумі «Демократичні цінності і права людини в умовах воєнного конфлікту», 18-20 травня 2016 р.; «Виклики сучасного українського суспільства (до другої річниці Революції Гідності)», Кам'янець-Подільський, 2016; міжнародному семінарі «Поширення громадянських компетентностей: семінар з підготовки тренерів» (Німецька служба академічних обмінів (DAAD), ГО «Німецько-український правознавчий діалог», Центр німецького права юридичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка) (м.Київ, листопад 2016 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Гуманітарні науки: нові вирішення» Вінниця, 2017; міжнародній науково-практичній конференції «Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин» Київ, 2017; у науковому семінарі «Соціальні виклики країн Центральної та Східної Європи» м. Кам'янець-Подільський, 29 травня 2017 р.; міжнародній конференції «Чи хоче молодь у політику?», м. Київ, 10 червня 2017р.; міжнародній науково-практичній конференції «Сатанів : Вагоме минуле, динамічне сьогодні, впевнене майбутнє». - Хмельницький, 2017; міжнародній науковій конференції «Дні науки філософського факультету – 2017», 25-26 квіт. 2017 р.; Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодні та перспективи миротворення: матеріали» (м. Маріуполь, 9 червня 2017 р.); науковій конференції пам'яті Юрія Романовича Шведа «Політичні партії і вибори: українські та світові практики», Львів, 21 жовтня 2017 р.[35, с.20-21].

Викладачами кафедри, доцентами Г.Б. Вонсовичем, В.Ю. Маркітантовим, О.В. Віннічук здійснювалося керівництво проблемними групами різної політологічної спрямованості. На кафедрі із лютого 2016 року започатковано «Школу молодого політолога», якою керує доцент Вонсович Г.Б. З листопада 2016 року Школа має не тільки профорієнтаційне, а й науково-аналітичне спрямування, до якого залучаються у першу чергу студенти-політологи (від I-IV курсу), а також студенти різних факультетів університету та учні шкіл міста. З березня по листопад 2016-2017 навчального року було проведено ряд занять, на яких викладачі кафедри (асистент Чабанов В.Г., доценти Вонсович Г.Б., Віннічук О.В., Найчук А.В.) разом із студентами-політологами 2-го та 4-го курсів ознайомили слухачів із «азами»

політики та особливостями її реалізації в Україні. Тематика проведення занять висвітлюється на сайтах кафедри, факультету та університету. Слухачами ШМП є курсанти-ліцеїсти, учні ЗОШ №14, 16, 18. Усього було охоплено 38 учнів. У грудні 2016 під керівництвом доцента Вонсовича Г.Б. було проведено заняття школи із залученням студентів – політологів і журналістів; у березні 2017 р., до свята Дня Політолога проведено круглий стіл «Політична освіта очима студентів» (Вонсович С.Г., Вонсович Г.Б., Кобильник В.В.), у якому були якісно задіяні студенти-політологи 1-5 курсів, а також учні ЗОШ №5, 14,16, студенти 4 курсу факультету української філології і журналістики.

Викладачі кафедри разом із студентами здійснили випуск декількох рекламних номерів газети «Politolog Post», рекламну візитівку кафедри для вступників. У місцевій пресі, зокрема у «Подільщині» регулярно друкуються цікаві новини кафедрального і студентського життя; також усі подібні новачі висвітлюються на сайті кафедри, який активно діє із січня 2016 року. Практичні завдання і популяризація спеціальності здійснюється також і через соціальні мережі інтернет – у Фейсбуці відкрито в кінці 2017 року сайт «Школа молодого політолога» [35, с.22].

Серйозною проблемою останнього часу є збільшення кількості малих груп у закладах вищої освіти. Це стосується і політологів; адже останні три роки ми маємо набір студентів у групах, який коливається від 7 до 6 студентів. Проте спроби вирішувати цю проблему за допомогою закриття «непопулярних» спеціальностей є найкоротшим шляхом до загибелі університету. На цьому шляху з кожним роком доведеться закривати все більше і більше спеціальностей, поки раптом не виявиться, що скорочувати вже немає чого. Можливий інший шлях - вибір студентами навчальних дисциплін, які подають загально університетські кафедри, використання дистанційних технологій, можливостей неформальної освіти, академічної мобільності студентів тощо. При цьому загальні, а частково й вибіркові дисципліни можуть бути спрямовані на формування загальних компетентностей, на загальнонаукову підготовку. А формування спеціальних компетентностей може здійснюватися через залучення студентів до науково-дослідних і прикладних проєктів, виконання навчальних проєктів, практик та інших форм активного навчання. Втім, і на цьому шляху є багато складних проблем, способи вирішення яких ще треба відпрацьовувати. Не дуже сприяє його обранню чинна нормативна база з надмірно високою кількістю спеціальностей, кожна з яких має свої стандарти освіти, вимоги до ліцензування й акредитації тощо. Важливими перепонами для реалізації такого сценарію є обґрунтовані

побоювання викладачів щодо можливості скорочення штатів, а також звичка до традиційних моделей організації освітнього процесу.

Проте головною проблемою стає боротьба за майбутнього студента. У 2016-2017 рр. значно змістовнішою стала профорієнтаційна робота, хоча вона демонструє тенденцію, коли співробітництво між кафедрами замінюється конкуренцією і кафедра, яка має більше впливів, може отримати бажаний «бонус». За непростих умов сучасного буття української освіти розраховувати на те, що хтось «подарує» студентів є майже не реальним. Тому доцільно самим займатися «школярством» і вишукувати майбутні таланти, репрезентуючи професію політолога. З такою метою викладачі кафедри Вонсович С.Г., Білецька Т.В., Вонсович Г.Б., Маркітантов В.Ю., Рибщун О.В., Чабанов В.Г. відвідували школи Городка і Городоцького р-ну, Кам'янця-Подільського, Хотина, Дунаївець, Ізяслава, Славути, Ярмолинець, Чемерівців, Сатанова та інших міст і районів Хмельницької, Вінницької, Тернопільської та Чернівецької областей; виступали перед вчителями і тамтешніми випускниками, розповідали про умови вступу на історичний факультет, зокрема на спеціальність «Політологія», про життя і діяльність студентів факультету та університету загалом. Варто відзначити залучення до цього процесу також студентів-політологів I-II курсів, які реально впроваджували в дію вибір професії, надаючи перевагу покликанню над можливостями, дієво демонстрували практичну доцільність і необхідність оволодіння молоддю цією спеціальністю. [35, с.24].

Варто зупинитися на загальних проблемах, які стоять перед кафедрою і які деформують політичну освіту студентського загалу. Негативний образ політики зумовлює перетворення останньої на самоціль для правлячого політичного класу, на засіб вирішення ним власних економічних, фінансових, кланово-корпоративних, вузькопартійних та інших проблем. Щоправда, існує ще одна проблема, на яку варто звернути увагу. Йдеться про доступність політологічних праць для читачів та про їх затребуваність у політичній практиці. Варто зазначити, що доступність робіт визначається значною мірою їх накладом, а затребуваність – увагою влади. Якщо з першим ситуація є більш менш терпимою (перш за все завдяки журнальним публікаціям), то з другим – є поки що незадовільною. Як і раніше, наша влада ще є дуже далекою від науки. Вона діє за своєю логікою і на свій розсуд.

Не менш небезпечною є проблема легковажного ставлення до політичних знань, отождоження політичної теорії і політичної практики. Проблема ця є далеко не простою, оскільки деякі політичні

феномени зовні є дуже схожими на елементи політичного знання. До числа таких феноменів відносяться, наприклад, політичні концепції і політичні норми (принципи, максими, рецепти поведінки). За своєю логічною формою вони дуже схожі на (відповідно) політологічні теорії і політологічні закони, й необхідна серйозна методологічна культура для того, щоб запобігти тут плутанині. Ситуація ускладнюється ще й тим, що як у політиці, так і в політології користуються одними й тими ж термінами – «державна», «громадянин», «республіка», «партія» тощо. Ця ж термінологія використовується як істориками, так і право- та державознавцями. Запобігти понятійній та змістовній плутанині, що зумовлює розуміння політики як загальнодоступної справи та політології як сфери реалізації дилетантських суджень про політику, можливо лише через утвердження чітких критеріїв політичного знання на основі системної взаємодії політичної науки і політичної освіти.

Світова, а тепер вже й вітчизняна практика засвідчують, що освіта виступає важливим чинником формування особистості в сучасних умовах, оскільки вона перестала бути сферою послуг; вона є способом формування майбутнього нації. Політична освіта здійснює вплив на людину, насамперед через процес цілеспрямованої політичної соціалізації, як набір засобів, спрямованих на засвоєння індивідом сукупного соціального досвіду та відтворення через його активне включення в соціальне середовище системи існуючих соціальних зв'язків. Цей різновид соціального впливу на поведінку дає сучасній людині необхідну інформацію про політичне життя та пов'язані з ним її власні інтереси. Однак наявна система розвитку політичних знань в Україні поки що не дає вагомих підстав для оптимізму. Оцінюючи проблематику, пов'язану з політичною соціалізацією особистості, зазначимо, що вона являє собою сукупність компонентів становлення політичної свідомості та політичних ролей на основі засвоєння суспільно-політичного досвіду, традицій і норм політичного життя, накопичених поколіннями; перетворення знань про суспільство, політику на політичні переконання і здобутки, необхідні навички суспільно-політичної діяльності, а також набуття предметного змісту політичних знань і переконань. Соціалізація здатна створити умови для того, щоб індивід посів належне місце у сфері політики з урахуванням притаманних йому здібностей і схильностей; гарантувати основні права і свободи особи; максимізувати шанси і використати інноваційний потенціал тих людей, які є найбільш здібними й водночас свідомо орієнтованими на служіння суспільству; забезпечити якість публічної інформації про суспільні проблеми, передумови та обставини політичних рішень, що ухвалюються, а також про соціальні

наслідки здійснюваних дій. Щось із наведеного вже діє, ще на підході; щось – за межами можливого – поки що.

Як бачимо, динаміка розвитку впродовж 13-ти років кафедри є стрибкоподібною. Вона визначається (і визначалася) конкретними історичними умовами (об'єктивними і суб'єктивними), конкретними постатями, їхніми принципами, пристрастями та часовим фактором. Але головним і визначальним є якість соціального капіталу, викладачі, які є справжніми носіями знань, реальними патріотами країни на освітянській ниві, а не випадковими людьми, які у скрутний момент діють за принципом «чим гірше, тим краще». В ідеалі - потрібні творчі люди, які отримують задоволення від того, що вони роблять. Чи збережеться кафедра – дітище нової державної політики доби незалежної України? Питання риторичне, адже все залежить від спроможності очільників держави зрозуміти необхідність збереження політичної науки і освіти.

Список використаних джерел і літератури:

1. Маркітантов В.Ю. [Електронний ресурс] / [Режим доступу] <http://politsockaf.kpnu.edu.ua/markitantov-vadym-yurijovych/>
2. Архів КПНУ ім. І. Огієнка. Ф. 10. Оп. 3-ос. Спр. 958. Накази ректора з основної діяльності Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету, 2003 рік.
3. Інституціоналізація політичної науки в Україні (1991 -2016) / Політична наука в Україні. 1991-2016 : у 2 т. Т.1. Політична наука: західні тренди розвитку й українська специфіка / НАН України. Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім.І.Ф.Кураса : редкол.: чл.-кор. НАН України О.Рафальський (голова), д-р політ. наук М.Кармазіна, д-р іст. наук О.Майборода.
4. Архів КПНУ ім.І.Огієнка. Ф.10. Оп. 3-ос. спр.307. Накази з кадрових питань особового складу працівників КПНУ ім.. І.Огієнка;
5. Архів КПНУ ім.І.Огієнка. Ф.10. Оп. 3-ос. спр.330. Накази з кадрових питань особового складу працівників КПНУ ім.. І.Огієнка;
6. Архів КПНУ ім.І.Огієнка. Ф.10. Оп. 3-ос. спр.434. Накази з кадрових питань особового складу працівників КПНУ ім.. І.Огієнка.
7. Політична наука в Україні. 1991-2016: у 2 т. Т.1 Політична наука: західні тренди розвитку й українська специфіка / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І.Ф. Кураса К.: Паралам. вид-во, 2016. 656 с.
8. Віталій Нечитайло: особистість, вчений, гуморист. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. 40 с.
9. Вонсович С.Г. Сутність та еволюція тоталітаризму як теорії і

політичної практики : Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К., 2006. 20 с.

10. Українська соціологія: традиції, чинники, орієнтири розвитку (60-ті роки ХХ- поч..XXIст.) Автореф дис.. канд.соц.наук, 2009. 19 с. 22.00.01 – історія та теорія соціології.

11. Кобильник В.В. Особливості демократичної трансформації політичних режимів України та Польщі. Автореф. дис..23.00.02 - політичні інститути та процеси Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2010.18 с.

12. Віннічук О.В. «Особливості політичних ризиків в умовах демократичної трансформації суспільства». КНУТЩ, 2011. 18с.

13. Маркітантов В.Ю.«Регіональні політичні еліти в Україні: порівняльний аналіз» Спеціальність 23.00.02 - політичні інститути та процеси, Львів, 2011 Автореф. дис. к п н 19с.

14. Білецька Т.В. «Соціально-політичний конфлікт в українському суспільстві періоду трансформації: фактори виникнення і особливості прояву» /22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології Автореф. к.с.н.К.2011 19с.

15. Чабанов В. Г. Етнокультурна самобутність українців в умовах глобалізації [Текст]: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.12 / Чабанов Василь Григорович; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ, 2014. - 17 с.

16. Звіт кафедри про роботу у 2007-2008 н. р. Кам'янець-Подільський, 2008. 27 с.

17. Білецька Т. В. Політична конфліктологія: навч.-метод. посіб. / Т. В. Білецька. Кам'янець-Подільський : КПНУ ім. І. Огієнка РВВ, 2007. 66 с.;

18. Вонсович Г.Б., Найчук А.В. Програма та методичні поради з політологічної практики студентам II курсу історичного факультету (спеціальність 6.040300 «Політологія»). Кам'янець-Подільський, 2007. 60 с.

19. Програма та методичні поради з педагогічної практики студентам IV курсу історичного факультету (спеціальність 6.040300 «Політологія») / О. О. Городецький, Т. В. Ігнатєва, А. В. Найчук [та ін.]. - Кам'янець-Подільський, 2007. 61с.

20. Кобильник В. Виборчі системи держав світу : навч.-метод. рекомендації до вивчення курсу. Кам'янець-Подільський, 2007. 58 с.

21. Кобильник В. ЗМІ і політика: навч.-метод. рекомендації до вивчення курсу. Кам'янець-Подільський, 2007. 58 с.

22. Кобильник В. Кількісні методи політологічних досліджень: навч.-метод. рекомендації до вивчення курсу. Кам'янець-Подільський,

2007. 66 с.

23. Вонсович Г.Б. Державна атестація з політології: Освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавр. Кам'янець-Подільський, 2007. 66 с.

24. Вонсович С. Політичний аналіз і прогноз : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Кам'ян.-Под. держ. ун-т, 2007. 68 с.

25. Логвина В. Політологія : навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. Кам'янець-Подільський : КПНУ ім. І. Огієнка РВВ, 2008. 304 с.

26. Логвина В. Політологія : навч. посіб. для підготовки до семінар, занять. Кам'янець-Подільський : КПНУ ім. І. Огієнка, 2008. 180 с.

27. Найчук А. Політична теорія держави : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : КПНУ ім. І. Огієнка РВВ, 2008. 92 с.

28. Найчук А. Програма та методичні поради з виробничої практики студентам V курсу історичного факультету (спеціальності 7.040301 «Політологія»). Кам'янець-Подільський: КПНУ ім. І. Огієнка РВВ, 2008. 73 с.

29. Вонсович С. Дискурс тоталітаризму (політологічний аспект). Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2008. 200 с.

30. Г.Б.Вонсович Державна атестація з політології: Навчально-методичний посібник для студентів У курсу історичного факультету у галузі знань 0301 Політологія. Спеціальність 7.03010401 Політологія* (ОКР Спеціаліст). Кам'янець-Подільський, 2012. 36 с.

31. Політія : наукові праці студентів історичного факультету спеціальності «Політологія» Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. Вип. 6. 110 с.

32. Звіт про роботу кафедри політології і соціології у 2008-2009 навчальному році. Кам'янець-Подільський, 2009. 21 с.

33. Звіт про роботу кафедри політології і соціології у 2010-2011 навчальному році. Кам'янець-Подільський, 2011. 19 с.;

34. Звіт про роботу кафедри політології і соціології у 2013-2014 навчальному році. Кам'янець-Подільський, 2014. 22 с.

35. Вонсович С.Г. Концептуальні засади політичної транзитології : автореф. дис. ... доктора політ. наук : 23.00.01«Теорія та історія політичної науки». К., 2015. 36 с.

36. Звіт про роботу кафедри політології та соціології за 2016-17 навчальний рік Кам'янець-Подільський, 2017. 26 с.

37. Вонсович. С.Г. Політична транзитологія: історія, методологія. Монографія. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2013. 384 с.

38. Вонсович. С.Г. Політичний аналіз і прогноз. Навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2007. 68 с.

39. Науково-дослідна робота з політології. Методичні рекомендації. Кам'янець-Подільський, 2007. 40 с.

40. Вонсович. С.Г. Дискурс тоталітаризму (політологічний аспект). Монографія. Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2008. 200 с.

41. Вонсович. С.Г. Політичний аналіз і прогноз. Навчальний посібник / Вид. 2-ге, доповнене і перероблене. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2012. 120 с.

42. Вонсович Г.Б. Державна атестація з політології (освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр). Кам'янець-Подільський: Комп'ютерно-інформаційна лабораторія історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, 2017. 92 с.

43. Вонсович Г.Б. Курсова робота з політології: підготовка, виконання та захист. Навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2014. 44 с.

44. Віннічук О.В. Політичні ризики в умовах демократичної трансформації суспільства: теоретико-праксеологічний аналіз: монографія. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2013. 207 с.

45. Кобильник В.В., Маркітантов В.Ю. Політологія: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2015. 120 с.

46. Маркітантов В.Ю. Наукова робота з політології [Текст] : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. 119 с.

47. Рибщун О.В. Зв'язки з громадськістю : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. 120 с.

48. Віннічук О.В. Історія і теорія демократії: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : Рута, 2015. 155 с.

49. Навчально-методичний комплекс з практики: навчальний посібник / За наук. ред. А. В. Найчука. Кам'янець-Подільський: Вид. Зволейко Д. Г., 2016. 280 с.

50. Вонсович С.Г. Політична транзитологія: підручник. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2017. 204 с.

51. Віннічук О.В., Рибщун О.В. Політичний маркетинг. Соціально-політичні комунікації : навчально-методичний посібник.. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2017. 70 с.

52. Чабанов В. Г. Політична антропологія. Навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2017. 104с.

Sergey Vonsovich, Vitaliy Nechitaylo, Gennady Vonsovich

**The Department of Political Science and Sociology is the
brainchild of a new state policy in the days of independent
Ukraine**

Retrospective analysis of the genesis and development of the Department of Political Science and Sociology as a structural subdivision of the University for 2003 - 2017 in the context of the intellectual development of political science and education in Ukraine was carried out. The chronology of the main milestones of the department is monitored. Particular attention is paid to the research of the intellectual potential of the department. The perspective tasks of the chair are singled out in the conditions of the systemic crisis of education in Ukraine.

Keywords: *political science, politics, political education, human capital, crisis.*

Одержано 18 квітня 2018 року

УДК 378.093.5:/01.1:378.4(477.43-21)

**А.В. Найчук, С.О. Ганаба,
Т.В. Сулятицька, В.Н. Рокачук**

**Кафедра філософських дисциплін в системі гуманітарної
освіти Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка**

Суттєву роль у реалізації місії університетської освіти відіграє філософія, яка здатна допомогти людині оволодіти мистецтвом мислення і мистецтвом життя, релевантного вимогам часу й потребам суспільства. Метою статті є дослідження становлення кафедри філософських дисциплін в контексті історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Історія кафедри починається з часу відкриття Кам'янець-Подільського державного українського університету в 1918 році, заснованого на європейських традиціях, де філософія, логіка, етика та інші дисципліни вивчались обов'язково.